

ПРАВИЛА З'ЯСУВАННЯ ЄСПЛ «ПОВАЖНИХ ПРИЧИН» НЕЯВКИ СВІДКІВ У СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ В СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВООПОРУШЕННЯМИ

ECTHR RULES FOR DETERMINING “REASONABLE REASONS” FOR WITNESSES NOT APPEARING AT COURT HEARING IN CASES RELATED TO CRIMINAL OFFENSES

Музичук К.С., д.ю.н.,

професор кафедри кримінального права і процесу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Полетило П.С., аспірант кафедри кримінального права і процесу

Волинський національний університет імені Лесі Українки

У статті розглядається правова позиція ЄСПЛ щодо з'ясування «поважних причин» неявки свідків у судове засідання в справах, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями. Проаналізовано багаторічну практику ЄСПЛ щодо формування правил оцінки «поважних причин» неявки свідків у судове засідання.

Розглянуто позицію ЄСПЛ щодо поняття «свідок» на основі пункту 3(d) статті 6 Європейської конвенції з прав людини, яка втілює в собі принцип, згідно якого до засудження обвинуваченого усі докази проти нього повинні подаватись у його присутності під час відкритого судового засідання з метою забезпечення змагальності процесу. Досліджено позицію ЄСПЛ щодо забезпечення права на захист при існуванні законних підстав неявки свідка у судове засідання. Проаналізовано практику ЄСПЛ щодо законності обвинувального вироку, який ґрунтується на показаннях особи, яку обвинувачений не мав можливості допитати особисто чи домогтись її допиту під час судового розгляду (правило «єдиного або вирішального доказу»).

У справах ЄСПЛ досліджено врівноважуючі фактори, здатні компенсувати перешкоди, з якими зіткнулась сторона захисту у зв'язку з неявкою в суд свідків обвинувачення. Обґрунтовано значення врівноважуючих факторів: вони мають забезпечити справедливую та належну оцінку достовірності доказів, у зв'язку з визнанням допустимим доказом неперевіраних показань.

Розглянуті погляди ЄСПЛ на випадки особистої відсутності свідка в судовому засіданні. Звернуто увагу на те, що з'ясовуючи наявність «поважних причин» неявки свідка в судове засідання для надання показів, ЄСПЛ аналізує національне кримінальне процесуальне законодавство. Розглядаються правила з'ясування ЄСПЛ «поважних причин» у національному законодавстві. Дотримання правил оцінки ЄСПЛ «поважних причин» неявки свідків у судове засідання в справах, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями, забезпечує передбачуваність та прозорість відправлення правосуддя.

Ключові слова: принципи ЄСПЛ, правила з'ясування причин неявки свідка в суд, врівноважуючі фактори, вирішальний доказ вини обвинуваченого; права захисту, розумні зусилля для забезпечення явки свідка до суду.

The article examines the legal position of the ECtHR regarding the clarification of “good reasons” for the non-appearance of witnesses at the court session in cases related to criminal offenses. The long-term practice of the ECtHR regarding the formation of rules for assessing “good reasons” for the non-appearance of witnesses at the court session has been analyzed.

The ECtHR considered the position of the concept of “witness” on the basis of paragraph 3(d) of Article 6 of the European Convention on Human Rights, which embodies the principle that before the conviction of the accused, all evidence against him must be presented in his presence during an open court session in order to ensuring competitiveness of the process. The position of the ECtHR regarding the provision of the right to defense in the presence of legal grounds for the witness's non-appearance at the court session has been studied. The ECtHR's practice regarding the legality of a guilty verdict based on the testimony of a person whom the accused did not have the opportunity to question personally or to obtain his questioning during the trial (“sole or decisive evidence” rule) was analyzed.

ECHR cases have explored balancing factors that can compensate for the obstacles faced by the defense in connection with the non-appearance of prosecution witnesses. The importance of balancing factors is substantiated: they should ensure a fair and proper assessment of the credibility of evidence, in connection with the recognition of unverified testimony as admissible evidence.

The views of the ECtHR on cases of personal absence of a witness in a court session are considered. Attention is drawn to the fact that, when ascertaining the presence of “good reasons” for a witness not appearing at a court session to give evidence, the ECtHR analyzes the national criminal procedural legislation. The ECtHR's rules for ascertaining “good reasons” in national legislation are considered. Adherence to the ECtHR's rules for assessing “good reasons” for the non-appearance of witnesses at court hearings in cases related to criminal offenses ensures the predictability and transparency of the administration of justice.

Key words: ECHR principles, rules for finding out the reasons for a witness's failure to appear in court, balancing factors, decisive proof of the accused, defense rights, reasonable efforts to ensure the attendance of the witness in court.

Аналіз дослідження та постановка проблеми. Україна, як підписант Європейської конвенції з прав людини, зобов'язана вживати позитивних заходів для надання обвинуваченому можливості допитати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали. ЄСПЛ нагромадив значний досвід з'ясування «поважних причин» неявки свідків обвинувачення у судове засідання, що дозволяє помітити в роботі цього наднаціонального органу конкретні правила. Дотримання цих правил сприяє забезпеченню передбачуваності та прозорості правосуддя.

Хоча різноманітними аспекти використання правил ЄСПЛ займалось чимало науковців (Л. Винокурова, А. Костін, С. Кравченко, Б. Моніч, М. Оніщук, Я. Тацій, Г. Усик), все ж дослідження правил з'ясування «поважних причин» неявки свідків у судове засідання в справах,

пов'язаних із кримінальними правопорушеннями, піднімалося недостатньо.

Мета. Метою статті є виокремлення правил, які ЄСПЛ використовує для оцінки «поважних причин» неявки свідка в судове засідання в справах, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями.

Виклад основного матеріалу. Україна, проголосивши демократичний шлях розвитку [1, ст. 1], окрім гарантії прав і основоположних свобод, задекларованих у Європейській конвенції прав і свобод людини (далі – Конвенція) [2], повинна забезпечити повагу до принципів демократичної правової держави, в тому числі в сфері судочинства. Конвенція сприяла утворенню нового правового порядку, в основу якого закладено демократичні принципи, сформувані Європейським судом прав людини (далі – ЄСПЛ,

Суд). Оволодіння демократичними принципами дає змогу переорієнтувати українське судочинство в напрямку демократії, гарантувати безпомилковість у роботі судів.

Конвенція та сформовані ЄСПЛ принципи у практиці українських судів застосовуються на підставі Конституції України, згідно з якою міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, є частиною національного законодавства [1, ст. 9]; Законів України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 і 11 до Конвенції» (552-14); «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (3477-15).

ЄСПЛ за багаторічну практику нагромадив величезний досвід вирішення різних правових проблем, в тому числі, правила оцінки «поважних причин» неявки свідків у судове засідання в справах, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями.

У погляді на термін «свідок», Суд дотримується правової позиції, що в системі Конвенції це поняття має автономне значення. Підтвердженням слугує прецедент: «... у випадках, коли свідчення можуть повною мірою слугувати підставою для засудження, то незалежно від того, чи показання давав свідок у точному розумінні цього слова, чи другий обвинувачений, щодо якого ведеться інше провадження у справі, пов'язане з цією, вони становлять доказ і підставу для переслідування, на яке поширюються гарантії пунктів 1 і 3(d) статті 6 Конвенції» [3, п. 39].

На думку Суду, особа, яка мала статус потерпілого у кримінальному провадженні та чий показання, надані під час судового розгляду, має вважатись «свідком» на основі пункту 3(d) статті 6 Конвенції. До категорії «свідки» відносяться і свідки, чий показання, надані під час досудового слідства, було оголошено під час розгляду справи [4, п. 109].

Правова оцінка ЄСПЛ «поважних причин» неявки свідків у судове засідання в справах, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями, ґрунтується на підпункті «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, згідно якого кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення» [2, ст. 6].

Наведена конвенційна норма, на думку Суду, втілює в собі принцип, відповідно до якого до засудження обвинуваченого усі докази проти нього зазвичай повинні подаватись у його присутності під час відкритого судового засідання з метою забезпечення змагальності процесу [4, п. 106]. Серед правил, яких Суд дотримується у випадку неявки свідка у відкрите судове засідання, першочерговим є питання щодо наявності поважних причин для оголошення показань свідка за його відсутності. Окрім смерті свідка чи побоювання помсти, Суд допускає існування інших законних підстав неявки свідка в судове засідання. Головне, щоб не порушувались права на захист, які вимагають надання обвинуваченому відповідної та належної можливості поставити під сумнів показання свідка – як тоді, коли той зробив свою заяву, так і на більш пізній стадії провадження [3, п. 39; 4, п. 106; 5, п. 75; 6 пп. 119–147; 7, пп. 110–131].

У своїй практиці Суд тлумачить вищенаведені надійні процесуальні гарантії як такі, що вимагають дотримання двох вимог. По-перше, для неявки свідка має існувати поважна причина. По-друге, якщо обвинувальний вирок виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, яку обвинувачений (підсудний) не мав можливості допитати особисто чи домогтися її допиту під час судового розгляду, права сторони захисту можуть бути обмежені настільки, що це суперечить гарантіям, передбаченим статтею 6 Конвенції [6, п. 119; 4, п. 107]. Другу вимогу Суд ще називає правилом «єдиного або вирішального доказу»:

«...якщо визнання вини обвинуваченого виключно або переважно ґрунтується на показаннях свідків, яких обвинувачений не може допитати на будь-якій стадії провадження, його права на захист обмежуються несправедливо» [8, п. 58; 9, п. 131–135; 6, п. 119–147; 5, п. 75].

Можливість допитати на стадії слідства свідка сторони обвинувачення, який згодом не з'явився у судове засідання, є важливою процесуальною гарантією [10, п. 42]. Однак Суд неодноразово встановлював, що можливість оскаржити та спростувати показання відсутніх свідків сама по собі не може вважатись достатнім урівноважуючим фактором, здатним компенсувати перешкоди, з якими зіткнулась сторона захисту у зв'язку з їхньою неявкою [11, п. 49; 12, п. 41]. Також Суд звертає увагу на те, що наявні підтверджуючі докази мають обмежену доказову силу через відсутність показань свідків [10, п. 69]. Крім того, надання можливості захисту допитати свідків на стадії досудового слідства не може становити належну гарантію (бути врівноважуючим фактором), якщо на стадії досудового слідства сторона захисту не мала доступу до інших доказів (наприклад, коли проводилися очні ставки) [10, п. 70].

Врівноважуючі фактори мають забезпечити справедливу та належну оцінку достовірності доказів, у зв'язку з визнанням допустимим доказом неперевірених показань. Наведене правило оцінюється ЄСПЛ шляхом з'ясування наявності достатніх врівноважуючих факторів, у тому числі процесуальних гарантій, здатних компенсувати недоліки, з якими зіткнулась сторона захисту у зв'язку з визнанням допустимим доказом неперевірених показань, а також необхідності забезпечення загальної справедливості судового розгляду [6, пп. 119–147; 9, пп. 131–135; 7, пп. 110–131; 5, п. 75].

На думку Суду, відсутність поважних причин неявки свідка не може сама по собі бути вирішальним доказом несправедливості судового розгляду, хоча це лишається дуже важливим фактором, який слід брати до уваги під час оцінки справедливості судового розгляду в цілому та який може стати підставою для констатації порушення пункту 1(d) пункту 3 статті 6 [7, пп. 110–131; 5, п. 76].

З'ясування наявності надійних гарантій, здатних компенсувати недоліки, з якими зіткнулась сторона захисту, важлива у справах, у яких йдеться про оголошення показань, де останні мають суттєве значення. Суд тлумачить термін «вирішальний» як такий, що вказує на доказ такої значущості або важливості, який, вірогідно, може стати вирішальним для результату розгляду справи. Якщо неперевірені показання свідка підтверджуються іншими доказами, вирішення питання, чи є вони вирішальними буде залежати від вагомості підтверджуючих доказів. Отже, чим важливішими є ці показання, тим суттєвішими мають бути врівноважуючі фактори для того, щоб провадження в цілому могло вважатись справедливим [5, п. 75; 7, пп. 110–131; 12, п. 59].

Суд застерігає від жорсткого застосування правила єдиного або вирішального доказу, оскільки пункт 3 статті 6 Конвенції слід тлумачити в контексті загальної оцінки справедливості провадження. Якщо засудження ґрунтувалося на єдиному або вирішальному показанні відсутнього свідка, Суд має піддати провадження найретельнішому аналізу, оскільки такий доказ є важливим складником для встановлення балансу та вимагатиме достатніх урівноважуючих факторів, у тому числі існування вагомих процесуальних гарантій. Мають бути проведені заходи, здатні забезпечити справедливу та належну оцінку достовірності такого доказу. Якщо згаданий доказ достовірний та важливий для справи, то засудження на підставі такого доказу буде обґрунтованим [5, п. 75].

Суд допускає винятки, які не повинні порушувати прав на захист, надаючи обвинуваченому відповідну та належну можливість поставити під сумнів показання свідка обвинувачення – як тоді, коли той зробив свою

заяву, так і на більш пізній стадії провадження [3, п. 39; 4, п. 106; 5, п. 74].

Якщо особиста відсутність свідка в судовому засіданні пояснюється відмовою від права його допиту, гарантованого Конвенцією, то згідно з прецедентною практикою Суду згадане право припускає, що усі докази, як правило, розглядаються у відкритому судовому засіданні, в присутності обвинуваченого, в умовах змагальності. Проте саме по собі використання в якості доказів, отриманих на стадії попереднього розслідування та судового слідства, не є не сумісним з пунктом 1 підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції за умови, що забезпечуються права захисту [13, п. 57; 14, п. 43; 15, п. 43; 10, п. 25].

Згідно прецедентної практики Європейського суду права захисту вимагають, щоб обвинуваченому було надано відповідну і належну можливість спростувати ці докази бодай під час судового розгляду: оспорювати покази, які надає проти нього свідок, задавати йому запитання, коли отримані покази чи на більш пізній стадії розгляду [13, п. 57; 14, п. 43; 10, п. 25; 3, п. 39; 4, п. 108; 16, пп. 49–51]. До того ж, має бути згода обвинуваченого чи його адвоката на оголошення показів. Крім того, національні суди повинні вислухати думку обвинуваченого та його адвоката про необхідність наполягати на виклику свідка, посиляючись на положення національного законодавства [17, п. 40; 18, п. 66].

На думку ЄСПЛ, стаття 6 Конвенції не надає обвинуваченому необмеженого права на забезпечення явки свідків до суду. Національні суди в змозі з'ясувати, чи є необхідним або бажаним допит свідка [19, п. 89]. Важливо, що засудження не може базуватись на показаннях свідка, якого обвинувачений не міг допитати чи який не був допитаний на попередньому слідстві чи в судовому засіданні [16, п. 22; 20, п. 37; 21, п. 35; 13, п. 57; 16, п. 23]. Оголошення показань такого свідка безпосередньо у судовому засіданні, вважає Суд, має бути винятковим заходом.

Канонічним у системі прецедентного права Суду є правило: визнання допустимим доказом показань відсутніх свідків призводить до потенційно невідповідних умов для обвинуваченого, який під час судового розгляду повинен мати ефективну можливість оскаржити доказ проти нього [5, п. 75]. При цьому Суд з'ясовує, чи для забезпечення їхньої явки були докладені всі розумні зусилля [6, пп. 119–147; 5, п. 75; 7, пп. 110–131].

За певних обставин Суд допускає посилання на свідчення, зроблені на стадії розслідування. Прикладом може слугувати випадок, коли свідок відмовився повторювати свої показання відкрито, побоюючись за свою безпеку. На думку Суду, врахування таких доказів не суперечить пунктам 1 і 3(d) статті 6 Конвенції, якщо в основу засудження не покладено тільки або здебільшого свідчення однієї особи, яку обвинувачений не мав можливості допитати як свідка чи вимагати його допиту під час розслідування чи судового слідства.

Наявність у суду першої інстанції відеозапису показань відсутнього свідка (разом з іншими факторами, встановленими під час досудового слідства), Судом не вважається порушенням [22, пп. 19, 50]. У випадку, коли інтереси обвинувачених не представлені захисниками на етапі досудового слідства, Суд досліджує відеозапис на предмет ефективності допиту слідчим свідків, які не з'явилися до суду: на відповідність слідчого вимогам незалежності та неупередженості, на наявність у слідчого широких дискреційних повноважень блокувати питання. З'ясовується і факт добровільної участі підсудних в очних ставках. Відеозапис дозволяє суду, сторонам обвинувачення та захисту в судовому засіданні спостерігати за поведінкою свідка під час допиту та скласти власне уявлення щодо достовірності його показань [5, п. 90]. На основі сказаного Суд робить висновок про можливість замінити допит свідка у судовому засіданні [23, пп. 78–81].

Увага Суду на потребу явки в судові засідання свідків пояснюється тим, що право на справедливий розгляд може вважатись ефективним, тільки якщо клопотання чи зауваження сторін дійсно «заслухані», тобто належним чином розглянуті судом [24, п. 60]. Саме в судовому засіданні можна встановити неузгодженості між власними показаннями свідка, наданими в різні періоди часу, які приводять до серйозних сумнівів у доказовому значенні його показань. Цей вид оскарження здатний вплинути на оцінку фактичних обставин справи та, зрештою, на результат судового розгляду [24, п. 65]. Саме наявність свідків у судовому процесі забезпечує принцип рівності сторін: кожній стороні має бути надана розумна можливість представляти свою справу за таких умов, що не ставить її в явно гірше становище порівняно з протилежною стороною [25, п. 96].

У справах, коли показання відсутнього свідка не були єдиним і вирішальним доказом, Суд визнавав порушення пунктів 1 і 3(d) статті 6 Конвенції, коли неявці свідка не було наведено поважної причини. Це пов'язано з тим, що свідки повинні надавати свідчення під час судового розгляду та для забезпечення їхньої явки мають бути докладені усі розумні зусилля, тобто виникає обов'язок щодо з'ясування обґрунтованості такої неявки [6, п. 120].

Враховання розумних зусиль з боку органів влади з метою забезпечення явки свідка у судові засідання повинне відбуватися із врахуванням конкретної ситуації кожного свідка [7, п. 121; 26, п. 48].

Зокрема, якщо національним судам не вдалось встановити місцезнаходження свідка, або свідок перебував за межами держави, на території якої здійснювалося провадження, то такі пояснення не є достатніми, щоб відповідати вимогам підпункту «d» пункту 3 статті 6, які вимагають від Договірних Сторін життєво позитивних заходів для надання обвинуваченому можливості допитати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали. Такі заходи є складовою сумлінності, які Договірні Сторони мають виявити для забезпечення прав, гарантованих статтею 6. В іншому випадку відсутність свідка ставиться в провину національним органам влади [5, п. 79; 16, п. 44; 27, п. 67].

Для того, щоб вважалось, що органи влади доклали всіх розумних зусиль для забезпечення явки свідка, національні суди також повинні ретельно перевірити причини, наведені для виправдання неможливості свідка бути присутнім на слуханні, враховуючи відповідну ситуацію особи [26, п. 48]. Якщо обмеження, накладене на право підсудного на допит відсутнього свідка, не ґрунтувалось на жодній підставі, зокрема, що не було вжито жодних заходів для забезпечення того, щоб свідок з'явився і був допитаний, Суд доходить висновку про порушення права сторони захисту (порушено право на справедливий суд) [26, п. 51; 5, п. 37].

На думку Суду, до розумних зусиль для забезпечення явки свідка відносяться активні пошуки свідка за допомогою національних органів влади, зокрема поліції, використання міжнародної правової допомоги, якщо такі механізми доступні [5, п. 80]. Крім того, на думку Суду, протоколи суду першої інстанції повинні відображати спроби виклику від названих структур, в яких було б описано їхні зусилля для встановлення місцезнаходження свідків [7, п. 60]. У протилежному випадку Суд вважатиме, що органи державної влади не проявили належну ретельність у своїх зусиллях для забезпечення явки свідків і не застосували належні гарантії для забезпечення загальної справедливості провадження [7, п. 62].

Якщо національні органи обрали допит свідків за допомогою міжнародної правової допомоги і проти якого не заперечували сторона захисту, то Суд вважає таке рішення розумним. Проте, якщо обвинуваченого засудили за особливо тяжкий злочин здебільшого на основі показань свідків, жоден з яких не був присутній під час судового роз-

гляду кримінальної справи, то Суд не переконаний в тому, що матеріали досудового слідства, в якому частково брав участь підсудний, а також відеозаписи допитів могли компенсувати таку повну відсутність можливості для суддів і обвинуваченого безпосередньо допитати їх свідків. Суд вважає, що доступні сучасні технології могли б забезпечити більш інтерактивний спосіб допиту свідків з-за кордону, наприклад, з допомогою відеозв'язку [28, п. 45].

Зосередження на загальній справедливості провадження під час оцінки доказів є невід'ємною частиною права на захист. Роль Суду полягає не в абстрактному розгляді чи уніфікації різних правових систем, які на стадіях досудового слідства та судового розгляду можуть значно відрізнятися, а у встановленні гарантій для забезпечення відповідності провадження у кожній справі вимогам справедливої судового розгляду з огляду на конкретні обставини кожного обвинуваченого [29, пп. 147–148].

У практиці Суду зустрічаються випадки, коли обвинувачених кілька і один з них відмовляється повторити у відкритому слуханні заяву, яку він зробив раніше, посилаючись на право мовчати (фактично, побоюючись, що покази могли обернутися проти нього). За таких умов, його попередні свідчення могли бути використані проти інших осіб тільки в разі, якщо перший обвинувачений мав перед тим можливість піддати його перехресному допиту на певній стадії провадження. Якщо перший обвинувачений та його адвокат на жодній стадії провадження не мали можливості допитати такого обвинуваченого, Суд доходить висновку, що першого обвинуваченого не забезпечили можливістю відповідно і належним чином оспорювати заяви, на підставі яких його було визнано винуватим [3, п. 37; 6, п. 119].

У випадку значного числа свідків, національні суди приймають рішення спираючись на докази свідків, показання яких є «вирішальними». Суд вважає вирішальними ті показання, які мають визначальне значення для результату розгляду справи підозрюваного [8, п. 58].

З'ясовуючи наявність «поважних причин» неявики свідка в судові засідання для надання показів, Суд аналізує національне кримінальне процесуальне законодавство. Спираючись на визначення поняття «поважні причини» у національному законодавстві, Суд з'ясовує:

1) випадки, коли з явкою могли виникнути затримки;
2) чи дозволяв закон суду оголошувати свідчення тих свідків, чия явка була неможливою;

3) чи існуючі «поважні причини» не відмежовані від існуючих обставин, які унеможливили його явку;

4) чи висновки органів влади про існування поважних причин неявики в судові засідання свідків для підтвердження існування вагомих причин їх неявики або долучення їх свідчень, насамперед під час досудового слідства [4, пп. 120–122];

5) чи є свідчення на підтвердження того, що будь-кого з відсутніх свідків запрошували дати свідчення під час судового розгляду справи щодо обвинувачених, але вони відмовилися з будь-яких причин [6, пп. 122–124];

6) чи ґрунтувалось засудження заявників виключно або значною мірою на свідченнях свідків, які не з'явилися до суду.

На основі аналізу наведених процесуальних дій Суд має підстави дійти висновку, чи були наведені причини (тим паче вагомі) для позбавлення обвинувачених права допитати свідків, чий свідчення були використані для їх засудження і встановлює чи було (по кожному обвинуваченому) порушення пункту 1, підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Суд наголошує, що мета статті 6 Конвенції щодо розгляду кримінальних справ полягає в забезпеченні справедливого розгляду судом, компетентним встановити обґрунтованість будь-якого кримінального обвинувачення; це ж стосується досудового провадження. Момент, з якого стаття 6 застосовується у кримінальних справах, також залежить від особливостей відповідного провадження та обставин самої справи, оскільки провідне місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає Суд віддавати перевагу «матеріально-правовій», а не «формальній» концепції «обвинувачення» у значенні пункту 1 статті 6 [30, п. 44].

Висновки. На основі аналізу справ ЄСПЛ, пов'язаних із відповідальністю держави за пунктами 1(d) і 3 статті 6 Конвенції, вдалось узагальнити практику використання правил з'ясування «поважних причин» неявики свідків у судові засідання в справах, пов'язаних із кримінальними правопорушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: станом на 01.01.2020 року. К., 2020. 80 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: зб. законод. актів: станом на 19.04.2023 р. К., 2023. 102 с.
3. Decision of the ECtHR in the case «Luca v. Italy», № 33354/96, dated February 27, 2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp?i=002-5791>.
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Карпюк та інші проти України», № № 30582/04 і 32154/04 від 06.10.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b10#Text.
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Босць проти України», № 20963/08 від 30.01.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c64#Text.
6. Decision of the ECtHR in the case «Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom»[GC], № 26766/05, 22228/06, dated December 15, 2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{"itemid":\["001-108072"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{).
7. Decision of the ECtHR in the case «Schatschaschwili v. Germany» [GC], № 9154/10, dated December 15, 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-159566"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{).
8. Decision of the ECtHR in the case «Seton v. the United Kingdom», № 55287/10, dated February 31, 2016.
9. Decision of the ECtHR in the case «Horncastle and others v. the UK», № 4184, dated December 16, 2014. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{"itemid":\["001-116865"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{).
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України», № 53791/11 від 12.03.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text.
11. Decision of the ECtHR in the case «Trampevski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia», № 4570/07, dated July 10, 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-141444"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{).
12. Decision of the ECtHR in the case «Riahi v. Belgium», № 65400/10, dated June 14, 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-164181"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{).
13. Decision of the ECtHR in the case «Solakov v. former Yugoslav Republic of Macedonia», № 47023, dated March 24, 1999.
14. Decision of the ECtHR in the case «Saidi v. France», №14647/89, dated September 20, 1993. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{"itemid":\["001-57839"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{).
15. Decision of the ECtHR in the case «A.M. v. Italy», № 68618/22, dated September 02, 1992. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{"itemid":\["001-205255"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{).
16. Decision of the ECtHR in the case «Rachdad v. France», № 71846/01, dated November 13, 2003.
17. Decision of the ECtHR in the case «Bonev v. Bulgaria», № 60018/00, dated June 08, 2006. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{"itemid":\["001-223888"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{).
18. Decision of the ECtHR in the case «Bocos-Cuesta v. Netherlands», № 54789/00, dated October 10, 2005.
19. Decision of the ECtHR in the case «Bricmont v. Belgium», Series A, № 158, dated August 07, 1989.

20. Decision of the ECtHR in the case «Delta v. France», № 191-A, dated December 19, 1990. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{"itemid":\["001-57647"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tpk197/view.asp#{).
21. Decision of the ECtHR in the case «Isgro v. Italy», Series A, № 194-A, dated February 19, 1991.
22. Decision of the ECtHR in the case «Chmura v. Poland», № 18475/05, dated July 03, 2013.
23. Рішення ЄСПЛ у справі «Чжан проти України», № 6970/15 від 13.02.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d21#Text.
24. Decision of the ECtHR in the case «Huseyn and Others v. Azerbaijan», № 35485/03, dated July 26, 2011.
25. Decision of the ECtHR in the case «Andrejeva v. Latvia», [GC], № 55707/00, dated 18, 2009.
26. Decision of the ECtHR in the case «Ben Moumen v. Italy», № 39777/13, dated June 23, 2016.
27. Decision of the ECtHR in the case «Sadak and Others v. Turkey», № 29900/96; 29901/96; 29902/96; 29903/96, dated November 06, 2002.
28. Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України», № 31240/03 від 03.03.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_714.
29. Decision of the ECtHR in the case «Beuze v. Belgium», № 71409/10, dated November 09, 2018.
30. Decision of the ECtHR in the case «Deweere v. Belgium», Series A, № 35, dated February 27, 1980 p.